

שני ירחים

שרון קריץ'. מאנגלית רנה ורביץ. פרוזהעשרה/ ידיעות אחרונות. 317 עמודים. 74 ש"ח.

[נדפס בהארץ ספרים ב-2000]

מאת יחיעם פדן*

כשמו"לים מתרגמים ספרים, חוץ מהרצון להרוויח כסף יש בכך גם אמירה תרבותית כפולה: הן ביטוי לפתיחות כלפי העולם, והן עדות לסוג התרבות שרוצים לייסד כאן. שהרי ברור שהיבוא עשוי להשפיע על היצירה התרבותית, כמו שקרה לא פעם – בתאטרון (נסים אלוני ויונסקו), בקולנוע (אורי זוהר וקלוד ללוש) וכמובן בספרות (מאיר שלו וגבריאל גרסייה מרקס). כשמדובר בספרות לנוער יש בתרגום אפילו שליחות, כוונה-מודעת מצד כמה מהמו"לים להשפיע על הכיוון שבו תפתח התרבות: למטה (איניד בלייטון, צמרמורת) או למעלה (לואיס סצ'ר, כ"פ קרטיס, פטרישיה מקלחלן, אם נזכיר כמה מהסופרים המעולים שספריהם תורגמו בשנים האחרונות).

ב"פרוזהעשרה" של ידיעות אחרונות "דפקו קופה" עם הארי פוטר החביב והמלהיב, ועכשיו הגיעה תורו של הספר הטוב באמת שהוא גם ספר סוחר מהעמוד הראשון, מרגש, חכם, עמוק, המיועד לבני נוער אבל יגרום הנאה עצומה לכל חובב ספר. לא יכולה להיות דוגמא טובה יותר לכל כותב פרוזה לנוער, בייחוד בישראל, מאשר השילוב של כתיבה פיוטית-אך-מרתקת מהעמוד הראשון עד העמוד האחרון בספר *שני ירחים*. לא רק לנוער, גם למבוגרים; ולא לקריאה עצמית בלבד: ספר כזה צריך לקנות בהמוני עותקים, כדי לתת במתנה למי שאוהבים.

גרעין הסיפור פשוט, ונראה שהוא מדבר על עקירה: אם שעקרה את עצמה והסתלקה מסאל, הבת היחידה שהיא אוהבת כל כך, ומאביה של הילדה המתאבל על לכתה לא פחות מהבת; ואחר כך עקירה מהבית האהוב כל כך בכפר בקנטקי – "לפני קצת יותר משנה אבא שלי עקר אותי כמו עשב-בר ולקח אותי ואת כל הרכוש שלנו (לא, זה לא נכון – הוא לא לקח את עץ הערמונים או את הערבה או את המיפיל או את המתבן או את בור השחייה או כל אחד מהדברים האלה ששייכים לי) ונסענו שלוש-מאות מייל צפונה ועצרנו מול בית ביוקליד, אוהיו"; ולבסוף מסע של אלפי קילומטרים בעקבות האם מאוהיו לאיידהו.

אבל יותר מכך זהו סיפור על הכחשה, סירוב להשלים עם המציאות. שכן, במהלך המסע לאיידהו עם סבה וסבתה מספרת להם סאל על חברתה הטובה פיבי וינטרבוטום. במקום להתבונן פנימה, אל מה שהתחולל בה, ניתחה סאל להפליא מה שראתה במשפחה של פיבי במהלך אותה שנה – ולמרבה פליאתה נוכחה לדעת כי "מאחורי הסיפור של פיבי היה עוד סיפור. הוא היה עלי ועל אמא שלי." לא רק פיבי, ואמא של פיבי, מסרבות להכיר בעובדות; גם בן, המציק ואולי אוהב; וגם מרגרט קדבר, ידידה של האב, ואמה העיוורת גברת פרטרידג'; וגם המורה הנפלא לספרות; ואפילו סבא וסבתא וכמובן גם סאל הם כאלה. ואולי כולנו.

מהו בעצם הצד השווה בין משפחת וינטרבוטום, משפחתה המנומסת והעצורה של פיבי, שבה אין נותנים ביטוי לרגשות – ובין משפחתה של סאל, משפחת הידל-פיקפורד הסוערת והרומנטית, שיש בעברה דם אינדיאני והיא מוצאת פורקן בנישוק עצים? על כך אפשר אולי להשיב בניתוח ההכחות שבהן מעורבים כל בני המשפחות האלה, ובכלל זה העיוורון או חוסר היכולת לסייע לבן משפחה גם בשעת משבר קשה; במקום העובדות שבהן אין רצון להתבונן, ממציא הדמיון סיפורי זוועה מסמרי שיער על מטורפים המתהלכים ברחובות ועל גופות הקבורות בחצר. אבל במהלך השנה ההכחות האלה הולכות ומתבררות עם התרת עוד ועוד מההסתבכויות המסתוריות ועם התבהרותן של תעלומות שונות ומשונות, חלקן מצחיקות למדי וחלקן מעלות דמעות. למשל, מי משאיר את ההודעות החידתיות בנוסח "אל תשפט אדם עד שתפסע שני ירחים במוקסינים שלו", אמרה שממנה נגזר שמו של הספר? ומה כוונתו להגיד כשהוא משאיר אותן? לא כדאי לקורא הנבון לנחש, כי גם הפעם ייכשל בכך.

לא רק הסיפור וסגנונו נפלאים כל כך, ולא רק עיצוב הדמויות מענגנפה (בלשונה של גברת פרטרידג'), שהתעוורה בגיל מאוחר אבל יכולתה "לראות" מדהימה) – אפילו הדרך שבה מתקדם הסיפור מלמדת על התייחסות עמוקה לחומרים שבידי הסופרת. אחרי הפתיחה המעוררת סקרנות, נפתח הפרק השני בהשהיה מכוונת: "אחרי שנגמרו כל ההרפתקאות של פיבי, הסבים שלי הציעו

שהם יבואו מקנטקי לאוהיו כדי לאסוף אותי, ואז ניסע שלושתנו אלפיים מייל מערבה, עד ללואיסיטון, איידהו. ובמהלך המסע הזה, שיעדו העיר שאליה נסעה אמה של סאל, מספרת הנכדה לסביה את הסיפור המוזר על פיבי שנה לאחר שהחל, כשהיא מצוידת בכר בתובנות רבות לגביו ומשתפת אותנו בהן טיפין-טיפין. זיכרונותיה של סאל, מעשים של אמה ושל אביה שהיא מנסה להתאים לתצריף מובן, משתבצים בסיפור על השנה של פיבי יחד עם אירועי המסע, ושלושת המרכיבים יוצרים סקרנות ומתח.

גאונותם של סופרים ניכרת גם במינון: כמה ומתי להביא מכל אחד מהמרכיבים (פיבי, סבתא, סאל, מרגרט קדבר, בן), מתי לשלב דיבור ישיר או להציג דמות חדשה (ה"משוגע", גברת פרטרידג', הנער שכמעט גנב), ולטובת המתח – מתי להשליך לקורא רמז חדש. כאילו במחשבה על רמז כזה, אומרת סאל שהסיפור על פיבי הוא גם "על האמא הנעלמת שלה ועל המשוגע". אהה, חושב הקורא חריף-השכל, כאן אמא נעלמת וכאן אמא נעלמת, ולכן "מאחורי הסיפור של פיבי היה עוד סיפור"? אז לא, לא בדיוק.

ההכחשה הראשונה שבה נתקלים נובעת, בעצם, מהאיבה שחשה סאל כלפי מרגרט קדבר, הידידה של אביה והשכנה של פיבי: שתי הילדות תולות בשכנה עלילות מסמרות שיער, וסאל אינה רוצה לדעת אפילו איך היא ואביה הכירו. לא רק בפגישתן הראשונה כך; למעשה כמעט עד סוף הספר. ושוב יסבור הקורא הנבון שהעניין ברור: האם נעלמה, וכבר האב מנהל רומן עם האשה הזאת? נו, אז לא. אבל גם עניין זה יתברר לאשורו רק בפרקים האחרונים. עד אז יתברר שגם ה"משוגע" וגם מרגרט קדבר, גם בן וגם אמה של פיבי מסתירים מתחת לחזות שקטה ומחויכת כאבים וטרגדיות שאין להם שיעור. וכולם, כיאה לספרות במיטבה, נקשרים זה בזה באורח משכנע.

ספר נפלא כל כך ראוי לתרגום מעולה ולהפקה מוקפדת. מרוב הבחינות התרגום של רנה ורביץ אכן מצוין. אם גברת פרטרידג' אומרת *peculible, grandiful* ו-*redible* כותבת המתרגמת "מדהיסכה", "מוזרדי" ו"מוכנהכה"; אולי לא עקבי, אבל מעניין כמו המקור. אפילו על הקושי בתרגום הכינויים התגברה יפה: אפרוחצ'יקית ל-*Chickabiddy*, וחמציצית ל-*Gooseberry* (גרגר יער הניכר, אכן, בחמיצותו); וכשסבא מבקש להפגין את הבנתו במכוניות, הוא קורא לחלק במנוע *car-bust-er-ator* ובתרגום – האוטו-הלך-בורטור, שזו הברקה. יש למתרגמת גם כמה החלקות – ערימות של סיפורים, למשל, שהוא תרגום מילולי מדי; או "מהר, מהר מהר" ו"זריז, זריז, זריז" האמורים לשמש כאונומטופיאות לרחש העצים והנהר והמכונית לאורך הדרך כמו *rush-rush-rush, hurry-hurry-hurry* במקור ("מהר" מצלצל טוב, "זריז" הרבה פחות; אפילי "חושו" המיושן היה משכנע יותר) – אבל מעידות כאלה אינן מפריעות להנאה מן הקצב והזרימה של התרגום.

ראוי לתקן בדחיפות רק מקום אחד. בן, ילד הנהנה להקניט (הסיבות מתבררות) קורא לפיבי "פרי בי", והתרגום מפנה אותנו להערת שוליים: "Free Bee – דבורה חופשית". מילולית זה נכון, אבל הכוונה לא לדבורה, אלא לפריט או לבילוי שמקבלים במתנה (חינם) כמו שתייה "על חשבון בעל הבית", ובהשאלה – למי ש"נותנת" (חינם) לכל אחד. גם אילו הוכנס רק חלקו הראשון של ההסבר, היה הקורא יכול להבין משהו על ההקנטה.

את הכיתוב לעטיפה ראוי שיעשה אדם שקרא ומכיר את הספר; כשמתרגמים מלה במלה מהמקור, מעתיקים גם את השגיאות, ואמה של סאל בהחלט לא נעלמה "ללא אזהרה". לנסיעתה קדמו חודשים של התלבטות קשה ומענה; וההכחשה, שעליה סובב הספר, נשענת על הבזקי הזיכרונות על האזהרות המרובות שניתנו ועל חיבוטי נפש בלתי פוסקים: האם אפשר היה לעשות משהו כדי למנוע את האם מללכת? את התשובה תמצאו בין דפי הספר.

יחיעם פדן הוא עורך, מתרגם וחוקר ספרות ילדים ונוער.